

O'ZBEKISTONDA KIMYO SANOATI

*Bog'ot tumani 16-son maktab kimyo fani o'qituvchisi
Raximova Zulfiya Kuziboyevna*

Annotatsiya: Kimyo sanoati og'ir sanoatning asosiy tarmog'i bo'lib, xalq xo'jaligida ahamiyati kattadir. O'zbekiston kimyo sanoati ancha yaxshi taraqqiy etgan bo'lib, hozirgi zamonga mos kimyo mahsulotlarini ishlab chiqariladi, plastmassalar, sun'iy tola va sintetik kauchuk, lak-bo'yoqlar, kislota va ishqorlar, dori-darmonlar, shuningdek ko'plab kimyoviy mahsulotlar ishlab chiqaradi. Hozirgi vaqtda kimyo sanoati mahsulotlariga bo'lgan talab kundan kunga ortmoqda, shuning uchun Respublikada bu sanoat tarmog'ini rivojlantirishga juda katta e'tibor berilmoqda. Bu sanoatni rivojlantirish uchun O'zbekistonda ham Osiyo mamlakatlari singari katta manbalarga egadir, ayniqsa gaz, neft, gaz kondensatlari, elektr quvvati, ko'mir, sanoati va qishloq xo'jaligi chiqindilari, mineral xom ashyolar hamda mehnat resurslari juda ko'pdir.

Kalit so'zlar: Kimyo sanoati, kislota, bo'yoq, dori-darmon, ishqor, neft, ko'mir.

Hozirgi kunda O'zbekistonda kimyo sanoatini barpo etish va uni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan xomashyo bazasi va shart-sharoitlar hammasi yetarli darajada mavjud bo'lgan bo'lsa ham kimyo sanoati nisbatan ancha kech paydo bo'ldi.

O'zbekistonda organik kimyo sanoati boshqa sanoat tarmoqlariga qaraganda juda tez sur'atlar bilan rivojlandi. Organik kimyo sanoatining xomashyosi asosan, ko'mir, neft, gaz, yog'och chiqitlaridir. Bizda ayniqsa, gaz, ancha katta neft va ko'mir zahiraları ham bor. Mana shu ashyolar respublikamiz organik kimyo sanoatining paydo bo'lishi va rivojlanishiga sabab bo'ldi.

Kimyoviy tolalar va iplar (polimerlar) ishlab chiqarish ham respublika kimyo sanoatining endi rivojlanib kelayotgan tarmoqlaridan biridir. Uning rivojlanishiga gaz sanoatidagi o'sish ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Mazkur tarmoq mahsulotlaridan-Chirchiq "Elektrokimyo sanoati" ishlab chiqarish birlashmasida kaprolaktom (yillik quvvati 80 ming t.), Farg'ona kimyo tolalar zavodida atsetat iplar, "Navoiyazot" birlashmasida nitron akril tolalari (yiliga 40 ming t.), "Farg'onaazot" birlashmasida selluloza atsetati (yillik quvvati 42 ming t.) ishlab chiqariladi.

1-rasm. Farg`ona azot birlashmasi

Mineral o`g`itlar - O`zbekiston kimyo sanoatining asosiy mahsulotidir. Tarmoq korxonalarida respublika qishloq xo`jaligi uchun zarur bo`lgan ammosfos, ammiak silitrasi, superfosfat, karbamid, suyultirilgan ammiak ishlab chiqariladi. Chunonchi, Chirchiq elektrokimyo kombinati, Farg`ona azotli o`g`itlar, Navoiy kimyo birlashmalarida - azotli o`g`itlar, Qo`qon superfosfat zavodi, Samarqand kimyo zavodi, Olmaliq "Ammofos" birlashmasida - ammosfos, oddiy va ammoniylashgan superfosfat, quruq ammoniy kabi fosforli o`g`itlar ishlab chiqariladi.

Respublika kimyo sanoati korxonalari bir yilda 2,8 mln. t. azotli, 1,2-1,3 mln. t. fosforli o`g`itlar ishlab chiqarish quvvatiga ega. Mamlakat o`zining mineral o`g`itlarga bo`lgan ehtiyojini to`la qondiradi va ma`lum qism (o`rtacha yiliga 26-30 mln. AQSH dollariga teng miqdorda) o`g`itni chetga eksport qiladi. Biroq, O`zbekistonda kaliyli o`g`it ishlab chiqarilmaydi. Shuning uchun Qashqadaryo viloyatidagi kaliy tuzlari negizida Tubagatan kaliy zavodi qurilmoqda.

Soda sanoatining Markaziy Osiyodagi yagona bo`lgan korxonasi Qo`ng`irot soda zavodi bo`lib, uning yillik loyiha quvvati 210 ming t. soda.

Gidroliz korxonalariga Farg`ona furon birikmalari, Yangiyo`l biokimyo, Andijon gidroliz zavodlari kiradi. Asosiy xom ashyo-chigit shulxasi, sholi qibig`idan texnik etil spirti, furfurol, ozuqa achitqilari (xamirturush), furil spirti va boshqa mahsulotlar olinadi. O`tgan asrning 90-yillari boshidan bu zavodlarda g`alladan oziq-ovqat (etil) spirti ishlab chiqarish o`zlashtirildi. Hozirda oziq-ovqat, tibbiyot, atir upa va boshqa sanoat tarmoqlarini respublikaning o`zida ishlab chiqarilgan spirt bilan ta`minlash imkoniyati yaratilgan.

Respublikada plasmassa va propilen mahsulotlarini qayta ishlovchi (Ohangaron "Santexlit", Jizzax plastmassa quvurlari zavodi), turli xil lok-bo`yoq mahsulotlari

(Toshkent lok-bo`yoq zavodida), ro`zg`or kimyosi tovarlari ("O`zro`zg`orkimyo" birlashmasi, Olmaliq ro`zg`or kimyo zavodi, Namangan kimyo zavodi), Toshkent yog`-moy kombinati tarkibida sintetik yuvish vositalari zavodi ishlab chiqaradigan yirik korxonalar ishlab turibdi. Yiliga 125 ming t. polietilen plyonkasi va boshqa mahsulotlar ishlab chiqaradigan Sho`rtan gaz-kimyo majmuasi qurilmoqda.

O`zbekiston kimyo sanoati korxona va birlashmalarida Xitoy, AQSH, Yaponiya, Germaniya va Italiya firmalari bilan hamkorlikda mahalliy xom ashyolardan yangi-yangi mahsulotlar ishlab chiqarish, sanoat chiqindilarini qayta ishlashni avtomatlashtirish, kimyo sanoatining eksport imkoniyatini kengaytirish, qo`shma korxonalar qurish sohasida juda katta ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Qizilqum fosforit kombinati (quvvati 210 mln. tonnalik), Qo`ng`irot kaustik soda zavodi, Tubatagan kaliy o`g`itlar zavodi hamda ko`pgina qo`shma korxonalar jadal sur`atlar bilan qurilmoqda.

2-rasm. Qo`ng`irot kaustik soda zavodi

Hozirgi paytda respublikamizda jami 36 ta kimyo va neft kimyosi sanoati korxonalari, 3 ta qora metallurgiya sanoati korxonasi, 9 ta chinni va shisha buyumlari sanoati korxonalari, 13 ta yoqilg'i sanoati korxonalari ishlab turibdi.

Adabiyotlar

1. Abirqulov Q. Iqtisodiy geografiya. T., 2014.
2. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 2013.

3. Akramov Z.M. O`zbekiston Respublikasi iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi o`quv dasturi. T., 2012.
4. Asanov G.R. Sotsial-iqtisodiy geografiya: termin va tushunchalar izohli lug`ati. - T.: O`qituvchi, 2017.
5. Asanov G.R., Nabixonov M., Safarov I. O`zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy jo`g`rofiyasi. -T.: O`qituvchi, 2014